

Slovensko uradovavno besedilo iz druge polovice 17. stoletja

Izvleček

Med štirinajstimi slovenskimi uradovavnimi besedili v Raspovi rokopisni knjigi obrazcev je najstarejše, edino zapisano še v drugi polovici 17. stoletja, po vsej verjetnosti nastalo v Škofji Loki, vsekakor pa so ga tu uporabljali. Knjiga, poimenovana po dveh članih kranjske plemiške rodbine Rasp, je bila sicer namenjena prepisovanju raznih listin kot vzorcev za sestavljanje podobnih dokumentov. Zapis škofjeloškega besedila postavljamo v čas po letu 1654. Sestavljeno je iz dveh komplementarnih delov: daljšega poduka prisežnikom, z obveznim svarilom o pogubljenju zaradi krive prisege, in krajšega prisežnega obrazca, s katerim se prisežnik v prvi osebi zavezuje, da bo pričal resnico.

Abstract

Slovene official text from the second half of the 17th century

Among 14 Slovene official texts in Rasp's manuscript book of forms the oldest is the only one from the second half of the 17th century, probably written in Škofja Loka and certainly used there. The book, named after two members of the Carniolan noble family Rasp, was intended as a sample for composing similar documents. The Škofja Loka Slovene text is dated to a time after 1654. It consists of two complementary parts: a longer "lesson" to persons taking an oath, with mandatory warnings about perdition for false swearing, and a shorter form of oath in the first person by which persons giving testimony under oath swear to tell the truth.

Lansko odkritje in objava škofjeloškega protireformacijskega razglasa iz leta 1590, enega najzgodnejših uradovavnih besedil v slovenskem jeziku sploh,¹ zasenčita vsak še tako obsežen in poveden tovrstni mlajši zapis v slovenskem jeziku, povezan s Škofjo Loko. Zgovoren dokaz je dejstvo, da se je pričujoča objava uradovavnega besedila iz druge polovice 17. stoletja uvrstila v letošnje *Loške razgled*e, čeprav je bila predvidena že za lansko številko.

1 Šega - Golec, Münchenska zakladna najdba, str. 173–190.

Sicer je besedilo že v letu 2008 doživelo kritično objavo v *Arhivih*, in to skupaj z drugimi slovenskimi besedili, v glavnem prav tako prisežnimi, zapisanimi v t. i. Raspovi knjigi obrazcev.² Zato je namen tega prispevka predvsem osvetliti povezanost omenjene rokopisne knjige in plemiške rodbine Rasp s Škofjo Loko, kjer je najverjetneje nastalo tudi najstarejše slovensko besedilo v knjigi, osrednji predmet te obravnave. Poleg tega je medtem prišlo na površje nekaj novih dejstev v zvezi z usodo knjige in dosedanjim vedenjem o njej.

Raspova knjiga obrazcev, njena usoda in njenih 14 slovenskih uradovanih besedil

Začnimo pri zadnjem – **novih spoznanjih**. Izkazalo se je, da je na slovenska besedila v Raspovi knjigi obrazcev, danes shranjeni v Zbirki rokopisov v Arhivu Republike Slovenije,³ naletel že umetnostni zgodovinar France Stelè, v letih okoli 1. svetovne vojne, in sicer v kamniškem župnijskem arhivu. O najdbi mladega Steleta, ki je besedila tudi prepisal, je skopo poročal literarni zgodovinar France Kidrič v svojem kronološkem seznamu starejših slovenskih tiskov in rokopisov (1921–22), pri tem pa vsa besedila pomotoma uvrstil pod leto 1728.⁴ Do tega je prišlo, ker sam knjige ni imel v rokah in slovenskih tekstov ni mogel primerjati s kontekstom; za datacijo mu je lahko služilo le datirano slovensko besedilo v Steletovem prepisu. Vse kaže, da je knjiga nato potonila v pozabo in tudi njeno iskanje v kamniškem župnijskem arhivu sčasoma ne bi bilo več uspešno. Neznano kdaj je namreč zapustila župnišče in se slednjič znašla v Ljubljani.⁵ Kako se je to zgodilo, ni natanko pojasnjeno. Stvar je namreč bolj zapletena, kot se je zdelo. V aksesijski knjigi Arhiva Republike Slovenije 1945–1974, katere začetni del so sestavili naknadno, se namreč ista knjiga pojavi kar dvakrat, obkraj z navedbo, da gre za današnji rokopis I/109r. Po prvem vpisu je prišla v arhiv leta 1950 iz Narodnega muzeja kot »Raspova kopijska knjiga listin z beležkami 1702«, spre-

2 Golec, Raspova knjiga obrazcev, str. 63–96.

3 ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I–109r.

4 Kidrič, Opombe, str. 77: »1728 –: prisežni obrazci: 2 razlagi prisege (str. 10–11, 249), 2 vzorca za prično prisego (str. 11, 249), 11 indiv. priseg (priloga knjige na posebnem listu št. 2. ima datum 19. VI. 1728) in pa (str. 221) indiv. »Excommunicationis formula Carniolica« (rokopis z naslovom »Formular mein Hanns Georgen Raspen« v farnem arhivu v Kamniku – našel ter mi prepisal dr. Fr. Stele)«.

5 Knjiga se je ločila od vsebinsko sorodnih knjig, ki so prav tako pripadale župniku Maksimilijanu Leopoldu Raspu (1673–1742) in so do novejšje dobe ostale v kamniškem župnijskem arhivu, danes pa so deponirane v fondu župnije Kamnik v Nadškofijskem arhivu Ljubljana. Dve knjigi z naslovom Memorabilia vsebujeta zgodovinske zapiske, cerkvene in vladne odloke, knjiga formularjev pa prepise listin, pravnih uredb, pisem in obrazcev (NŠAL, ŽA Kamnik, Razne knjige, fasc. 7, stare signature Ž 554, Ž 354 in Ž 211). Prim. tudi SBL III, str. 34.

mljal pa jo je podatek o izvoru: »iz graščine Krumperk«.⁶ Po drugem vpisu, ki sem ga zasledil že po objavi besedil v *Arhivih*, naj bi jo arhiv kot »formularno knjigo Leopolda Raspa« kupil leta 1956 od vdove pravnega zgodovinarja Kamničana Janka Polca.⁷ Težava je ta, da danes v Zbirki rokopisov ni dveh »Raspovih knjig« in so prav zato kasneje obe pridobitvi identificirali z Raspovo knjigo obrazcev, rokopis št. I/109r. Pred dobrim letom, ko sem poznal le prvi vpis v akcisijski knjigi – pridobitev leta 1950, izvor graščina Krumperk – se je zdela stvar logična, še posebej, ker so Krumperk skoraj dve stoletji posedovali Raspi.⁸ Toda odkar je znano, da je bila knjiga okoli leta 1920 še v kamniškem župnišču, kjer je njen drugi del v prvi polovici 18. stoletja tudi nastajal, in da je osrednji slovenski arhiv leta 1956 prevzel »formularno knjigo (Maksimilijana) Leopolda Raspa«, ni dvoma, da se na našo knjigo nanaša ta vpis v akcisijski knjigi, in ne oni iz leta 1950. Tako ostaja kot možna le takšna razlaga: knjigo si je iz župnišča sposodil domačin Janko Polec (1880–1956) in je prišla v arhiv iz Polčeve zapuščine neposredno po njegovi smrti. Kakor koli, njenih slovenskih besedil ni očitno nihče opazil niti ob prevzemu knjige v arhiv niti v naslednjih treh desetletjih in pol, vse dokler ni arhivist Drago Trpin, leta 1992, med urejanjem Zbirke rokopisov, naletel na prvo⁹ od skupaj 14 besedil v slovenščini. Njegov zapis o tem v dopolnjenem popisu zbirke me je dobro desetletje zatem spodbudil, da sem natanko pregledal okoli 500 strani obsegajočo knjigo in našel v njej še trinajst slovenskih besedil. Ta so bila, kot se je izkazalo zdaj, odkrita že drugič; prvi najditelj France Stelè je namreč poskrbel zgolj za prepis, ne da bi on sam ali Kidrič besedila tudi objavila.

Analiza vsebine celotne knjige je pokazala, da ta ni nastala hkrati. Kidričeva datacija z letnico 1728 je občutno prepozna, saj so v knjigo tedaj skoraj že prenehali vpisovati. Njeni začetki sežejo globoko v 17. stoletje, najmlajša datacija katerega od prepisanih dokumentov v njej pa je 31. december 1738. Skupaj s priloženo polo, nastalo malo po letu 1739, predstavlja knjiga pravo malo zakladnico zgodnjenovoveške uradovalne slovenice, tako posvetnega kakor cerkvenega izvora. Po številu slovenskih uradovanih besedil je od Raspove bogatejša le peščica rokopisnih knjig,¹⁰ a je Raspova glede na zastopanost zvrsti slovenskih dokumen-

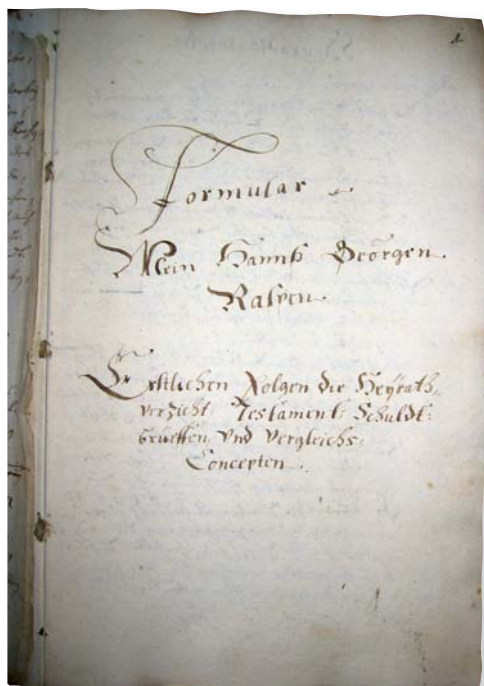
6 ARS, Akcisijska knjiga 1945–1974, tek. št. 262, 18. 4. 1950.

7 Prav tam, tek. št. 545, 7. 8. 1956.

8 Prim. Golec, Raspova knjiga obrazcev, str. 69. – Krumperk je bil v rokah rodbine Rasp od leta 1631 do 1803 (Smole, *Graščine*, str. 246–247).

9 ARS, Popis Zbirke rokopisov, zap. št. 407. – Trpin je rokopis označil kot »knjiga obrazcev« in ga s pridržkom, z oznako »domnevno«, datiral v prvo polovico 18. stoletja. Med tremi jeziki rokopa je za nemščino in latinščino navedel tudi slovenščino ter kot posebnost pripisal: »slovenska prisega str. 10, 11«.

10 Takšne so knjiga prisežnih obrazcev ljubljanskega mesta s 17 slovenskimi obrazci iz obdobja od prve polovice 17. do prve polovice 18. stoletja, ki je edina tudi glede na čas nastanka primerljiva z Raspovo, ter štiri mlajše knjige sodnih protokolov gospostva Bled iz 18. stoletja, s 15 do 30 krajšimi sodnimi prisegami. – Ljubljanska knjiga obrazcev: ZAL, ZAL LJU 505, Rokopisne

Naslovnica Raspove rokopisne knjige.
(hrani Arhiv Republike Slovenije)

tov med vsemi najbolj raznolika, saj najdemo v njej pet različnih zvrsti uradovanih besedil. Dve sta poduk pričam pred priseganjem s prisežnim obrazcem za pričë, eno besedilo je razglas o cerkvenem izobčenju, v enajstih zapisih pa gre za individualne prisege; med temi so tri sodne in osem povezanih z zadržki za sklenitev zakonske zveze.

Posvetili se bomo samo prvemu besedilu, edinemu, ki je bilo zapisano še v 17. stoletju, in katerega zapis povežemo s škofjo Loko. Prej pa si oglejmo nekaj dejstev o knjigi sami in o škofjeloški rodbini Rasp, po kateri se knjiga upravičeno imenuje.

Izvirni naslov, ki ga je dobila v drugi polovici 17. stoletja, najverjetneje v škofji Loki, odkriva tako lastnika in prvega avtorja Janeza Jurija Raspa kot tudi vsebinsko zasnovo rokopisa.¹¹ Foliant velikega formata s pergamentnim ovitkom

iz neznanega kodeksa je po vsebini tipična rokopisna knjiga prepisov po zvrsti in vsebini različnih dokumentov, zlasti listin, kakršne so si uradniki oziroma pisarji sestavljali kot predloge (»šimelje«) za svoje poslovanje.¹²

knjige, Cod. XXIII, št. 49, knjiga priseg ljubljanskih meščanov in uradnikov. Prim. objave: Simonič, *Prisege Ljubljanskega mesta*, str. 196–220; Oblak, *Trije slovenski rokopisi*, str. 260–289; Golec, *Mestna prisežna besedila*, Ljubljana 1. del (LJU 1–17). – Največ slovenskih podložniških priseg vsebujejo naslednje knjige blejskih sodnih protokolov: ARS, AS 721, Gospostvo Bled, knj. 37 (30 priseg iz obdobja 1738–1743), knj. 41 (15 priseg iz let 1751–1756), knj. 49 (22 priseg za čas 1777–1779) in knj. 50 (15 priseg za leta 1779–1781). Prim. objavo: Ribnikar, *Slovenske podložniške prisege*, str. 47 sl.

- 11 Izvirni naslov knjige se glasi: »Formular / Mein Hannß Georgen Raspen / Erstlichen folgen die Heÿrath= Verzicht= Testament= Schuldt=Brüeffen, vnd Vergleichs Concepten«.
- 12 O tovrstni praksi na Slovenskem v 17. stoletju: Dolenc, *Ljubljanska rokopisna zbirka*, str. 24–25. V Zbirki rokopisov ARS (AS 1073) sta še dve taki knjigi, prva ima naslov »Formularbuch« in domnevno izvira iz prve polovice 18. stoletja (I-101r), druga z letnico 1739 pa »Formulare Variarum litterarum« (219r). Vsebina Raspove knjige je bila pri poznejšem pisarniškem urejanju in številčenju povsem ustrezno zajeta v strnjem naslovu »Raznovrstni pisni sestavki«, zapisanem na prvi strani pergamentnih platnic: »Nr. 6 Aller Gattungen Schriften Aufsätze«. Pisava razkriva, da je bil avtor tega pozneje dodanega naslova Maksimilijan Leopold Rasp, sin prvega lastnika knjige, ki je po očetovi smrti nadaljeval vpisovanje in je knjigo tudi paginiral ter

Prvi del knjige z obsegom 160 listov (320 strani) je zasnoval in mu dal naslov Janez Jurij Rasp, ki je vanj skladno z naslovom prepisoval najrazličnejše dokumente pravne narave: poročne pogodbe, oporoke, odpovedna, zakupna in dolžniška pisma in drugo. Drugi del je poznejši in je bil sprva namenjen samo dokumentom normativne narave.¹³ Vsa besedila v knjigi – izjema so morda samo zadnje strani – so poznejši prepisi predlog, zato je pri vsakem treba razlikovati med časom nastanka in zapisa. Med obema je od primera do primera zelo različen časovni razpon, pri dokumentih iz obdobja od 1550 do 1575 tudi več kakor celo stoletje.¹⁴ Pri vpisovanju dokumentov ni sicer nikakršnega vsebinskega ali kronološkega reda, ampak si prepisi sledijo tako, kakor so predloge prihajale piscem pod roke. S tem je oteženo ugotavljanje, kdaj je bil kak prepis vpisan, saj določeni dataciji neredko sledi tudi več desetletij starejši datum. Analiza individualnih rokopisov v knjigi je odkrila, da je vanjo pisalo vsaj pet rok, največji del oče Janez Jurij in sin Maksimilijan Leopold Rasp. Očetu s pridržki pripisujemo rokopis, s katerim je njegovo ime, skupaj s svojilnim zaimkom, zapisano v naslovu knjige (Formular Mein Hannß Georgen Raspen),¹⁵ identifikacija sinovega rokopisa pa je nedvoumna, saj je preverljiva z več referenčnimi viri.¹⁶ Za knjigo kot celoto je zato tudi ustreznější naslov Rasпова knjiga, in ne le poimenovanje po Janezu Juriju, ki je knjigo začel voditi in je na prvi strani ovekovečil svoje ime.

---

opremil s kazalkami in geselskim registrom; tega najdemo na prvi od prvotno nepopisanih strani pred naslovom. Rasp mlajši je foliant oštevilčil z ločenima paginacijama strani 1–320 in 1–158, saj gre v resnici za dva vsebinska sklopa. Tako kot v razpravi v Arhivih 2008/1 (Golec, Rasпова knjiga obrazcev) tudi v pričujočem prispevku razlikujem strani prvega in drugega dela z navajanjem rimske številke I oziroma II.

- 13 V tem delu zaseda kar 122 strani kranjski sodni red s svojimi 71 poglavji, sledijo mu deželnoknežji ukazi in instrukcije iz časovnega razpona med letoma 1550 in 1568. Ti se na sodni red navezujejo tudi vsebinsko, nekateri pa so »zašli« v nadaljevanje pozneje, najbrž samo zaradi praznega prostora.
- 14 Časovni razpon med nastankom predloge in prepisom v knjigo poznamo najbolje za slovenski razglas cerkvenega izobčenja (pag. I/221). Prepis je glede na datacijo dokumenta pred njim (pag. I/220) nastal kmalu po 4. septembru 1700, predloga pa je bila zapisana v ljubljanske škofijske protokole dobrih šest let prej, 3. septembra 1694 (NŠAL, ŠAL, Škofijski protokoli, fasc. 10, knj. 18, 1694–1695, pag. 164–167).
- 15 Vprašanje, ali je Janez Jurij Rasp res svojeručno popisal prvo petino svoje knjige obrazcev, ostaja deloma še odprto. Ni bilo namreč mogoče najti Rasповega podpisa in primerljivega rokopisa, ki bi bil brez dvoma njegov in bi ga lahko uporabili kot neizpodbitno referenco. Težava je še večja, ker ima kot »moj urbar« naslov tudi urbar njegove posesti za obdobje 1666–1694, a rokopis ne ustreza tistemu v knjigi obrazcev (ARS, AS 730, Gospodstvo Dol, knj. 5, urbar posesti Janeza Jurija Raspa 1666–1694: »Mein Vrbarium Hanß Georgen Raspen zu Osterberg Vnd Lußthal 1666«).
- 16 Prim. zlasti tri vsebinsko sorodne knjige z Rasповo pisavo, svojeručnimi podpisi in značilnimi obrobniimi kazalkami (NŠAL, ŽA Kamnik, Razne knjige, fasc. 7, stare signature Ž 554, Ž 354 in Ž 211).

Nagrobnik Vilhelma Gotholda Raspa v jugozahodnem delu obzidanega hodnika starološkega gradu. V. G. Rasp je umrl leta 1562.

O okoliščinah nastanka in pisanja knjige ter njenih namenih po svoje zgovorno pričata že kratka življenjepisa lastnikov in glavnih piscev, očeta in sina Raspa, prvega – zemljiškega gospoda in uradnika, drugega – župnika in arhidiakona. Pripadala sta znani kranjski plemiški rodbini, ki je na Kranjskem živela od začetka 16. stoletja do izumrtja v 19. stoletju. Raspi so se priselili z Bavarskega in pridobili plemiški predikat »zum Osterberg und Lusthal« šele v novi domovini. Tu jim lahko do 18. stoletja sledimo v službah pri deželni upravi, pozneje pa so bili zaslužni za dvig šolstva, gospodarstva, umetnosti in kulture.¹⁷

Prvi lastnik in pisec knjige obrazcev **Janez Jurij Rasp** (1624–okoli 1690) ni sodil med vidnejše člane rodbine in ni izstopal ne po premoženju ne po svojem javnem delovanju. Izhajal je iz tiste od treh vej kranjskih Rasпов, ki se ni dokopala do baronskega in grofovskega naslova, ampak je do zadnjega pripadala viteškemu stanu.¹⁸ Na svet je prišel kot sin Viljema in Elizabete Rasp v Škofji Loki, kjer so ga krstili 1. maja 1624,¹⁹ in je vse življenje ostal »mestni plemič«. Pred njegovim rojstvom je družina sicer imela v lasti graščino Stara Loka, ki sta jo oče in

stric postopoma prodala, a tudi potem so Raspi ostali zemljiški gospodje, saj so na Škofjeloškem obdržali marsikatero zemljišče in desetino.²⁰ Janez Jurij je bil torej Škofjeločan s plemiških naslovom, manjši zemljiški gospod²¹ ter član viteške klopi

17 SBL III, str. 29.

18 SBL III, str. 31–32.

19 NŠAL, ŽA Škofja Loka, rojstna matična knjiga 1623–1634, s. p., 1. 5. 1624. Prim. tudi SBL III, str. 31.

20 Blaznik, *Škofja Loka*, str. 167.

21 Kot »Hannß Geörg Rasp zu Altenlackh vnd Osterberg etc.« je leta 1657 v kranjski imenjski knjigi nasledil umrlega očeta Viljema z 22 goldinarji, 41 krajcarji in 1 denarčem imenjske rente

kranjskih deželnih stanov.²² Maks Miklavčič ga označuje kot zvestega gojenca ljubljanskih jezuitov,²³ pri katerih je vsekakor dobil tudi izobrazbo, ustrežno za opravljanje uradniških poslov. Poleg tega, da je vodil lastno posest, je bil pred letom 1666 v službi podglavarja loškega gospostva in mesta²⁴ ter v letih 1672–1682 loški žitničar.²⁵ Oženil se je pri tridesetih, leta 1654 v Ljubljani, z rosno mlado, še ne petnajstletno Marijo Lucijo Kunstl, iz tedaj napredujoče plemiške družine poznejših baronov Polhograjskih,²⁶ in imel v zakonu z njo dvanajst otrok.²⁷ Kje in kdaj natanko se je njegova življenjska pot sklenila, ostaja odprto.²⁸ Po doslej znanih podatkih je bil še živ leta 1689,²⁹ preminil pa je najpozneje zgodaj jeseni 1693; takrat je namreč njegova žena izpričana kot vdova.³⁰

(ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 5 (1619–1661), fol. 89^v). Obseg njegove posesti je kazal manjša nihanja do leta 1669; takrat se je ustalil pri 24 goldinarjih, 19 krajcarjih in 1 denariču (prav tam, št. 6 (1662–1756), fol. 145). Urbar Raspove posesti za obdobje 1666–1694 priča, da so bili njegovi podložniki (okoli 30) raztreseni po širšem škofjeloškem območju, k urbarju pa so sodile tudi razne desetine in zemljišča (ARS, AS 730, Gospostvo Dol, knj. 5, urbar posesti Janeza Jurija Raspa 1666–1694).

- 22 ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, šk. 528, fasc. 306a, pag. 560, ad 3. 6. 1673; šk. 539, fasc. 308b, pag. 1360, 3. 9. 1681; prav tam, pag. 1384, 5. 12. 1681; šk. 544, fasc. 310, pag. 1273, 12. 3. 1687; prav tam, pag. 1365, 30. 6. 1687.
- 23 *SBL III*, str. 31.
- 24 ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, šk. 522, fasc. 304c, pag. 583, 27. 9. 1666.
- 25 *SBL III*, str. 31.
- 26 NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, poročna matična knjiga 1651–1682, pag. 30; prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel*, str. 148; prim. tudi *SBL III*, str. 31, vendar je naveden napačen kraj poroke Škofja Loka. – Marija Lucija Kunstl je bila krščena v Ljubljani 10. decembra 1639 (NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, rojstna matična knjiga 1638–1643, pag. 85).
- 27 Osební podatki o otrocih: *SBL III*, str. 31–32; ARS, AS 730, Gospostvo Dol, fasc. 138, Genalogica, Rasp družina, rodovnik 15.–18. stol., pag. 15; ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 208, Rasp. – V škofjeloških krstnih matičnih knjigah je zaslediti samo krste osmih otrok: Erazma Sigfrida 25. 10. 1656, Marije Cecilije 9. 1. 1660, Jožefa Ignaca 7. 7. 1664, Kordule 28. 10. 1668, Katarine Maksimile 6. 1. 1670, Maksimilijana Leopolda 19. 11. 1673, Antona Ignaca 21. 7. 1677 in Jurija Jožefa 23. 1. 1680 (NŠAL, ŽA Škofja Loka, indeks rojstnih matičnih knjig 1623–1736). Preostalih štirih otrok ni ne v krstnih maticah starološke župnije ne v maticah ljubljanske stolne župnije (NŠAL, ŽA Stara Loka, indeks rojstnih matičnih knjig 1613–1790; ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, indeks rojstnih matičnih knjig 1653–1692).
- 28 Njegova smrt ni vpisana ne v mrliško matico župnije Stara Loka, v katero so v tem času še vpisovali umrle škofjeločane, ne v mrliško knjigo ljubljanske stolne župnije sv. Nikolaja (NŠAL, ŽA Stara Loka, indeks mrliških matičnih knjig 1678–1789; ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, mrliška matična knjiga 1658–1735).
- 29 *SBL III*, str. 31, navaja, da je po listini z dne 31. julija 1689 še prevzel neke fevd in najbrž umrl v Škofji Loki okoli leta 1690.
- 30 Raspova knjiga obrazcev, pag. I/195, 9. 10. 1693.

S smrtjo Janeza Jurija je nastopila tudi največja prelomnica v vodenju Raspove knjige obrazcev. Prevzel jo je sin **Maksimilijan Leopold Rasp** (1673–1742) ter jo odnesel s seboj na svoje službeno mesto v Kamnik. Rasp mlajši je drugače kot oče znana osebnost, doktor teologije, duhovnik, v slovenski kulturni zgodovini zasidran kot »operoz«, mecen in pospeševalec ljudske izobrazbe. Luč sveta je prav tako kakor oče Janez Jurij zagledal v Škofji Loki, kjer je bil krščen 19. novembra 1673.³¹ Toda rodno mesto je zapustil zgodaj, ne da bi se vanj kdaj za dlje časa vrnil. Po končani jezuitski gimnaziji v Ljubljani je v Gradcu študiral filozofijo, duhovniško posvečenje je prejel v Rimu, doktorat iz teologije pa leta 1697 dosegel na Sapienzi. V domovino se je vrnil dve leti pozneje in spomladi 1700 nastopil svojo prvo in tudi edino službo župnika – v Kamniku. Tu je župnikoval vse do smrti dobrih 42 let pozneje, večji del tega časa obenem kot oglejski arhidiacon za Gorenjsko. Z vsestransko izobrazbo je Maksimilijan Leopold združeval solidno umetnostno prizadevanje, kar se je odrazilo zlasti v predelavi in umetnostni opravi cerkva v Kamniku in okolici, bil je dejaven član ljubljanske Academie Operosorum in zelo zaslužen za kamniško šolstvo.³²

Čas okoli njegove smrti, 12. decembra 1742, predstavlja hkrati konec »življenjske dobe« Raspove knjige obrazcev. Razen nekaj praznih listov je bila že nekaj časa domala polna, zato po letu 1725 vanjo skoraj ni bilo novih vpisov.³³ Najmlajši datum v knjigi, 31. december 1738, je pripis k nekemu dokumentu in ga je osebno prepisal Maksimilijan Leopold (pag. II/140), na priloženi poli pa najdemo še leto dni mlajši datum 23. december 1739, ki ga je zapisala druga, za zdaj neznana roka (pag. II/176).

Precej manj natančno kot konec vodenja knjige lahko opredelimo čas njene nastavitve. Ta je še posebej pomemben za ugotovitev časa nastanka prvega prisežnega besedila v knjigi, ki ga povezujemo s Škofjo Loko. Žal je prvi lastnik in pisec knjige Janez Jurij Rasp, drugače kot njegov sin in drugi pisci, dosledno izpuščal datume prepisanih dokumentov.³⁴ Njegovo celotno prepisovalsko delo, ki se konča sredi strani 111, zapolnjujejo torej nedatirani prepisi dokumentov, kar močno otežuje ugotavljanje časa nastanka folianta. Kdaj je prvi lastnik knjigo nastavil in kdaj vanjo sam prenehal vpisovati, ostaja tako neznanka, a je v obeh primerih ugotovljiv vsaj približen čas. Prvi dataciji iz leta 1575 (pag. I/113) sledi datacija dokumenta, nastalega v Ljubljani 7. februarja 1681 (pag. I/121), in tej do

31 NŠAL, ŽA Škofja Loka, rojstna matična knjiga 1673–1683, s. p., 19. 11. 1673. Prim. *SBL III*, str. 34.

32 *SBL III*, str. 34; prim. tudi Kemperl, Maksimilijan Leopold Rasp, str. 86–88.

33 Najmlajša datacija dokumenta v prvem delu knjige je 31. julij 1725 (pag. I/314). V drugem delu se v davčnem seznamu vrstijo leta do 1728 (pag. II/163), popis vojaških obveznosti avstrijskih dežel (*Proposition*) pa nosi letnico 1734 (pag. II/164).

34 V prvem delu, namenjenem vpisovanju različnih spisov za vzorčne obrazce, zasledimo prvo datacijo – zgodnji datum 3. oktober 1575 – šele na pagini 113, in to izpod peresa neidentificiranega nadaljevalca Raspovega dela.

pojava rokopisa Maksimilijana Leopolda Raspa (pag. I/173) kronološko pomešane datacije z letnicami med 1668 in 1685. Ugotovitve niso posebej povedne, saj ne vemo, s kolikšnim časovnim zamikom od datacij so dokumente prepisali v knjigo. Malo opore za določitev časa nastanka knjige nudijo tudi datumi in letnice, ki jih pred prvim datiranim dokumentom srečujemo v samih besedilih. Večinoma so namreč prezgodnje (med 1600 do 1642) in le enkrat samkrat, 4. februarja 1671 (pag. I/99), gre za čas, v katerem je bil Janez Jurij v aktivni dobi. Tudi siceršnja vsebina ni v pomoč pri identificiranju časa nastavitve knjige. V prepisanih listinah so zastopani vsi družbeni sloji, od podložnikov in meščanov do duhovnikov, plemičev in deželnih funkcionarjev, pogosto je naveden kraj izstavitve listine, večinoma na Kranjskem, precejkrat tudi na Koroškem, časovno oprijemljivi podatki so redki. Najbolj povedno dejstvo, s pomočjo katerega lahko za začetek vodenja knjige določimo leto »ante quem non«, so prepisi listin na prvih straneh folianta, ki se nanašajo na Raspovega tasta, ljubljanskega župana Gregorja Kunstla († 1639).³⁵ Janez Jurij si je torej v knjigo obrazcev najprej prepisal dokumente svoje bližnje priženjene okolice, do katerih gotovo ni prišel pred poroko z Marijo Lucijo Kunstl, spomladi 1654. Ta letnica pomeni tako najzgodnejši možni začetek vodenja knjige in je hkrati tudi izhodišče za določanje nastanka prepisa prvega slovenskega dokumenta v njej, ki sledi neposredno zadnji od treh Kunstlovih listin (pag. I/10–12). Če upoštevamo znana dejstva o delovanju Janeza Jurija Raspa, in njegove s tem povezane poslovne potrebe, je tovrstne obrazce potreboval najpozneje od druge polovice petdesetih let 17. stoletja. Dve leti in pol po poroki, jeseni 1656, mu je namreč umrl oče Viljem Rasp³⁶ in Janez Jurij ga je nasledil kot dedič posesti.³⁷ Potrebe po predlogah za pisanje uradnih dokumentov pa so se samo povečale, ko je opravljal funkcijo loškega podglavarja. Kdaj natanko je to mesto zasedel, ni ugotovljeno, a vsekakor vsaj nekaj let pred letom 1666, ko je bil omenjen že kot nekdanji podglavar.³⁸ V tej ali kakšni drugi gospoščinski službi je bil že leta 1660 in 1665, ko mu je deželna oblast naložila določene časovno omejene obveznosti v zvezi z vojsko in cestami na Škofjeloškem.³⁹

35 Prva listina je ženitni dogovor med Kunstlom in Marijo Stenberg, glede na rojstva otrok sklenjen najpozneje leta 1626 (pag. I/2–4), druga je njegova oporoka že iz časa županovanja 1638–1639 (pag. I/4–8), tretja pa neka Kunstlova potrdilna prisega (pag. I/10). Gregor Kunstl (Kunstelj) je umrl leta 1639, sredi županskega mandata (Fabjančič, *Zgodovina ljubljanskih sodnikov*, str. 167; več o njem prav tam, str. 111–116). O rojstvih njegovih otrok v drugem zakonu med letoma 1627 in 1639 gl. NŠAL, Ljubljana – Sv. Nikolaj, indeks rojstnih matičnih 1621–1653.

36 ARS, AS 730, Gospodstvo Dol, fasc. 138, Genealogica, Rasp družina, rodovnik 15.–18. stol., pag. 15.

37 ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 5 (1619–1661), fol. 89^r.

38 ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, šk. 522, fasc. 304c, pag. 583, 27. 9. 1666.

39 Prav tam, šk. 514, fasc. 303a, pag. 1251, 27. 8. 1660, pag. 1261–1262, 28. 8. 1660; šk. 521, fasc. 304b, pag. 751, 29. 9. 1665.

Na nastavitev folianta kmalu po letu 1654 kažejo predvsem poslovne potrebe in čas poroke Janeza Jurija Raspa, le malo natančneje pa lahko opredelimo čas, ko je sam prenehal vpisovati v knjigo. Pri koncu drugega, normativnega dela folianta, v katerem nikjer več ne srečamo njegovega rokopisa, je sin Maksimilijan Leopold nad nedatiranim davčnim seznamom zapisal: »Hoc Notata Circiter Ao. 1680 usque ad 1685« (pag. II/165). Sklepamo lahko torej, da je Janez Jurij prenehal vpisovati najpozneje v tem času, v prvi polovici osemdesetih let.⁴⁰ Nedolgo po njegovi smrti, med letoma 1689 in 1693, se je knjiga tudi za vedno poslovila od Škofje Loke. Vmesni dobi drugih, neidentificiranih zapisovalcev (pag. I/111–172), sledi prepisovalsko obdobje sina Leopolda Maksimilijana (od pag. I/173 dalje). Kot že rečeno, ju ločuje tudi geografsko okolje vodenja. Rasp starejši je večinoma deloval v Škofji Loki,⁴¹ a tudi v Ljubljani,⁴² njegov sin pa le kratek čas v Škofji Loki in deželni prestolnici,⁴³ potem je več kakor štiri desetletja preživel kot župnik v Kamniku. Knjigo je tja prenesel ob začetku službovanja, spomladi 1700, ali nedolgo potem. Tudi začetek njegovega vpisovanja sodi v ta čas, kar zelo verjetno pomeni, da je med prejšnjimi prepisovalci in njim preteklo nekaj let. Kronološko pomešani dokumenti izpod peresa njegovih predhodnikov nosijo namreč letnice 1668 do 1685, prvi datirani dokument, ki ga je prepisal Maksimilijan Leopold Rasp, pa ima datum 10. avgust 1698 (pag. I/179). Poleg tega Raspa mlajšega pred letom 1699 vrsto let skoraj ni bilo na Kranjskem.⁴⁴ Ko je knjigo prevzel, je nekaj let vanjo marljivo vpisoval vsebine raznih dokumentov, zato si datacije prepisov, napisanih z njegovo roko, sledijo skoraj v kronološkem zaporedju. Prve so po večini še zgodnejšega datuma (med 1660 in 1670), sledi vrsta ljubljanskih iz let od 1693 do 1700, na pagini 220 pa je v dokumentu z dne 4. septembra 1700 kot lokacija izstavitve prvič navedeno kamniško župnišče (Pfarrhoff Stain), posreden dokaz, kje se je knjiga znašla na prelomu iz 17. v 18. stoletje.

40 Posredno potrditev, da je v osemdesetih letih še imel opraviti s knjigo, ponuja tole dejstvo. Pri prepisu neke poravalne pogodbe je letnico, navedeno v besedilu, najprej pomotoma zapisal kot 1681 in jo nato popravil v 1671 (pag. I/99). Težko si namreč predstavljamo, kako se lahko prepisovalec zmoti tako, da zapiše desetletje, ki bo šele sledilo.

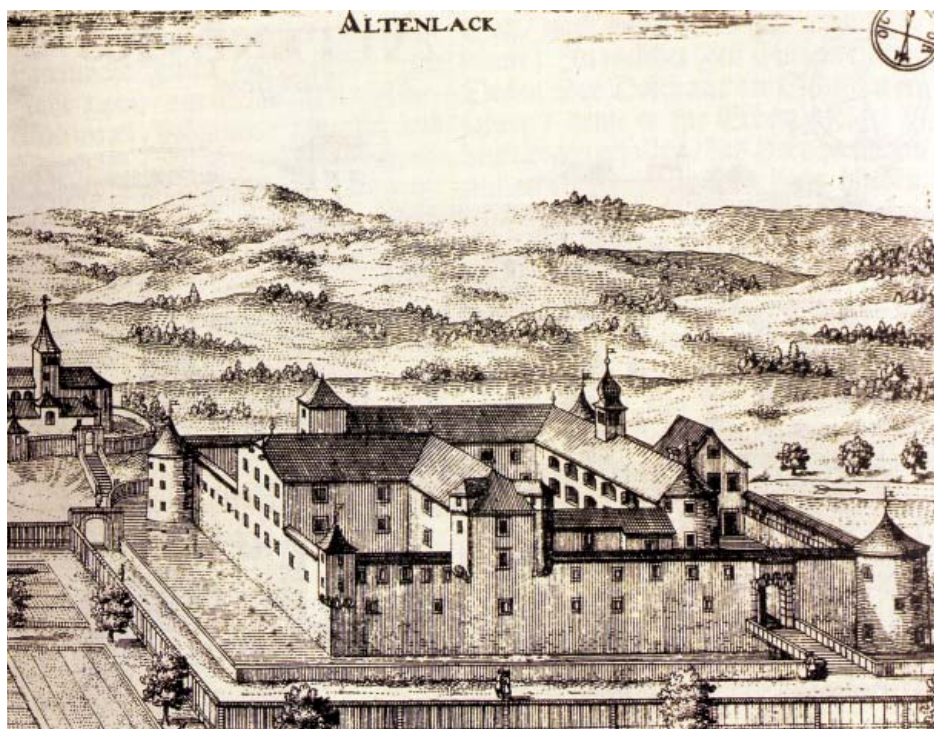
41 V knjigi obrazcev se na škofjeloško okolje nanaša le malo zadev iz časa Janeza Jurija Raspa (pag. I/105, I/181). Poleg njegove službene navezanosti na Škofjo Loko je v tem mestu potrjeno tudi bivanje njegove družine, saj je bilo v Škofji Loki med letoma 1656 in 1680 krščenih osem njegovih otrok (NŠAL, ŽA Škofja Loka, indeks rojstnih matičnih knjig R 1623–1736), sin Maksimilijan Leopold Rasp pa je kot 15-letnik 19. februarja 1689 tu svojeručno podpisal neko listino (pag. I/235).

42 Med prvimi dokumenti, ki jih je v knjigo prepisal Maksimilijan Leopold Rasp, je odkupno pismo Janeza Jurija Raspa, izdano v Ljubljani nekemu rojenjaku (pag. I/175).

43 V Škofji Loki je Maksimilijan Leopold izdal omenjeno listino (pag. I/235) in nedatirano patrimonialno rzsodbo (pag. I/193), v Ljubljani pa dva dokumenta, prvega 15. decembra 1697 (pag. I/209) in drugega 10. februarja 1699 (pag. I/189).

44 O času študija in vrnitvi na Kranjsko prim. *SBL III*, str. 34.

»Življenjsko dobo« Raspove knjige obrazcev lahko tako razmejimo z dvema letnicama »ante quem non«: začetek vpisovanja ne pred letom 1654 (poroka Janeza Jurija Raspa z Marijo Lucijo Kunstl) ter konec vodenja ne pred 1739 (najmlajši datirani dokument). Od Škofje Loke se je poslovila najpozneje v začetku 18. stoletja, če je ni Rasp starejši že pred svojo smrtjo († med 1689 in 1693) odnesel s seboj kam drugam in je tako prišla z njegovim sinom v kamniško župnišče od tam. Pri iskanju odgovora se je mogoče opreti le na naslednja dva podatka. V knjigi je najzgodnejši podpis sina Maksimilijana Leopolda kot prepisovalca (»Max Leopold Rasp zu Altenlagkh«) pod prepisom dokumenta, datiranega 19. februarja 1689 v Škofji Loki (pag. I/235). Tedaj mu je bilo komaj dobrih petnajst let in se je šele vadil v pisarskih poslih, njegov oče pa je še živel. Rasp ml. je nato podpisan kot priča pod oporoko neimenovane oporočnice, datirano v Ljubljani 26. novembra 1697 (pag. I/202).

Starološki grad na bakrorezu Andreja Trosta iz Valvasorjeve *Slave vojvodine Kranjske*, 1689.

Slovensko besedilo, najverjetneje zapisano v Škofji Loki

Štirinajst slovenskih besedil Raspove knjige je raztresenih na štirih mestih: skoraj na samem začetku, v drugi polovici prvega dela in povsem na koncu, na treh listih priložene pole.⁴⁵ Le prvi dve sta izpod peresa očeta in sina Raspa in samo prvo besedilo, delo Janeza Jurija Raspa, je bilo zapisano še v 17. stoletju, zelo verjetno v Škofji Loki. Za drugo vemo, da je nastalo leta 1694 v Ljubljani in ga je Maksimilijan Leopold Rasp zapisal v knjigo leta 1700 ali malo pozneje. V prvih letih 18. stoletja, leta 1704 ali takoj potem, se jima je pridružilo tretje slovensko besedilo, delo neznanega prepisovalca, enajst priseg na posebni poli pa je po letu 1739 prepisala četrta, prav tako neidentificirana roka, in sicer iz predlog, nastalih v Kamniku v dvajsetih in tridesetih letih 18. stoletja. Glavnina besedil (11) je torej vsebinsko vezanih na Kamnik in tam jih je bilo kar 13, od skupno 14, tudi prepisanih.⁴⁶ Samo najzgodnejše, prisežni poduk in obrazec, ni povezano s Kamnikom, ampak lahko zanj z veliko verjetnostjo sklepamo, da ga je Janez Jurij Rasp prepisal v knjigo v Škofji Loki, kjer je takrat živel in deloval.⁴⁷ Vsekakor pa ga je v škofjeloškem okolju kot gosposčinski uradnik uporabljal pri zapriseganju podložnikov in mestnih prebivalcev.

»Škofjeloško« prisežno besedilo je po zvrsti enako tretjemu, zapisanemu v Kamniku leta 1704 ali kmalu zatem.⁴⁸ Pri obeh gre za splošna formularja brez konkretnih časovnih, geografskih ali personalnih elementov, ki se uvrščata med pravne poduke prisežnikom. Obema sledi prisežni obrazec o resničnosti izpovedbe, kot ga je v prvi osebi izgovarjal prisežnik. Vsebinsko sta oba poduka sorodna ljubljanskemu za krivoprisežnike, znanemu v zapisu iz leta 1777, le da je ta napisan v prvi osebi, daljši ter precej mlajši od obeh besedil v Raspovi knjigi.⁴⁹ Ti sta po strukturi, vsebini in po času zapisa bliže dvodelnima promisoranima prisegama za priče, ohranjenima v knjigi obrazcev iz koroškega Pliberka, nastalima v drugi polovici 17. stoletja.⁵⁰ Nasprotno ne predstavljata nič doslej neznanega njuni nadaljevanji, promisorna prisežna obrazca o resničnosti izpovedbe, ki jo bo prisežnik dal pod prisego. Znanih je namreč kar nekaj slovenskih obrazcev te vrste, in to iz obdobja vse od druge polovice 16. stoletja; kot najstarejša se je ohranila prisega za priče iz Velike Nedelje (1570).⁵¹

45 Pag. I/10-12, I/221, I/249-250 in II/173-175. – Kidrič je naštel 16 besedil, ker je pri prvem in tretjem besedilu štel posebej *razlagi prisege in vzorca za prično prisego* (Kidrič, opombe, str. 77).

46 Golec, Raspova knjiga, str. 69.

47 O Škofji Loki kot kraju njegovega bivanja ne pričajo le poslovna in službena razmerja, ampak tudi krsti Rasprovih otrok (gl. op. 27).

48 Pag. I/249-250; Golec, Raspova knjiga, str. 69, 78-81.

49 Prim. objavo poduka: Golec, Ljubljansko škofijsko gospostvo, str. 254-256.

50 Objava: Domej, Pliberška prisega, str. 256-257.

51 O naboru tovrstnih prisežnih besedil gl. zlasti: Košir, *Prisege v slovenščini*, str. 7-8.

O okoliščinah in natančnejšem času nastanka prvega slovenskega besedila v Raspovi knjigi (pag. I/10–12) je malo oprijemljivih dejstev. Z veliko verjetnostjo lahko nastanek zapisa postavimo v Škofjo Loko, glede na njegovo mesto v knjigi pa skoraj na sam začetek pisanja knjige, to je po letu 1654. Časa in kraja nastanka predloge ne poznamo, če pa upoštevamo, da je Rasp starejši prevzel del tastovega – Kunstlovega arhiva in iz njega v knjigo prepisal tudi prve listine, bi šlo lahko za ljubljansko okolje.

Prvo slovensko besedilo je med skupaj štirinajstimi po obsegu drugo najdaljše, sestavljeno tako kot najdaljše tretje iz dveh komplementarnih delov: daljšega poduka prisežnikom z obveznim svarilom o pogubljenju zaradi krive prisege in krajšega prisežnega obrazca, s katerim se prisežnik v prvi osebi zavezuje, da bo pričal resnico. Oba dela imata skupen slovenski naslov »Slouenska Persega«, kar za naslove tovrstnih zgodnjenovoveških besedil ni bilo nekaj običajnega, saj so naslove praviloma pisali nemško ali latinsko. Pozornost pritegne tudi poimenovanje jezika »slovenski«. To morda ni izpričano v naslovu nobenega drugega uradnega besedila iz tako zgodnjega obdobja.⁵²

Obravnavano prisežno besedilo iz Raspove knjige je v nadaljevanju **objavljeno v dveh oblikah**, levo v transkripciji in desno za lažje razumevanje vsebine še transliterirana v sodobni slovenski črkopis. Transkripcija vključuje tudi razlikovanje med veliko in malo začetnico,⁵³ ne upošteva pa vrstic izvornika.⁵⁴ Največ težav je povzročalo šumniško zapisovanje nekaterih sičnikov (npr. Pershesete). V takih primerih se je prečrkovanje ravnalo po običajni sičniški oziroma šumniški izgovorjavi, čeprav bi bilo zapis mogoče izgovarjati na oba načina, tako z glasovno vrednostjo sičnika kakor šumnika.

52 Pred tem srečujemo nemška in latinska poimenovanja: »krainisch«, »windisch« ipd. Približno iz istega časa, druge polovice 17. stoletja, nosi slovensko ime (Ena Slouenska Prisega) nedatirani dvodelni prisežni obrazec, zapisan v rokopisni knjigi iz Pliberka na Koroškem. Objava: Domej, Pliberška prisega, str. 256–257. Faksimile prvega dela prisege: Ogris, Slovenica, str. 298.

53 Največ težav sta pri transkripciji povzročala veliki K in Z, saj je marsikdaj nemogoče ločiti med veliko in malo črko, zato ju na začetku besede enotno zapisujem kot inicialko. V nekaj primerih se je bilo težko odločiti tudi med različnimi tipi črke s; zanjo po presoji uporabljam nabor teh znakov: s, S in f.

54 Če bi upoštevali vrstice izvornika, vzporedna postavitve transkribiranega in transliteriranega besedila zaradi prevelike dolžine vrstic pogosto tehnično ne bi bila izvedljiva.

Poduk prisežnikom in prisežni obrazec o resničnosti izpovedbe

Slouenska Persega.

Vi moÿ Priatele Potehmal Kir ste na Donashni dan Skusiuacho gruntno Gosposhino pued nas Kakor od tega vishi-ga uleti tekozi praude, Ime N. postauleni Com : mifsarÿ hprizhuanu Sa Schaffani, toku boste nar Po : prei Sa Schlishali, Kai ta persega usebi dershi, inui Kar leti perstie, Kateri Se upersegi gori usdigneio pomenio.

Ta perui perst palz pomeni Gospodi Boga Ozheta nebes: Kiga.

Ta drugi perst linu Boshÿga.

Ta Tretti perst S: Duha, tu ie ta Sueta troÿza, Koker ta sama praua Refsniza, te isti vi oblubiti inu Pershesete, De io ui ozhete lubiti Skusi uasho pouedano Prauo Samo bogu depadaiezho resnizo, inu ne ozhete nistar Super taisto resnizo Kai Kriuiga pouedati, ni Salubesni inu Sa Sourashtua, ni fa priasni, ali Sa mittou volo, Denez de bode praua ni refniza prou na dan postaulena utaki uishi, Koker da tudi ui morete na Sodni dan per tih Shiuih inui mertueh od tiga oistriga Richtaria, tiga Sinu Bosiega Kateriga biui radi Deleshni billi, inui ta iste resnize inu prauize Sufemi isuolenimi, inu uso nebesco drushino uekomai ushivati, to use pomenio te iste terie perstie.

Ta Zhetterti perst pomeni tu meihenu

Slovenska persega.

Vi moji prijatele, potehmal kir ste na donashni dan skuzi vašo⁵⁵ gruntno gosposhino pred⁵⁶ nas kakor od tega višiga v le-ti tekoči pravde, ime N. postavljeni komisarji h pričvanu zašafani,⁵⁷ toku boste narpoprej zaslišali, kaj ta persega v sebi drži, inuj kar le-ti prstje, kateri se v persegi gori vzdignejo, pomenijo.

Ta prvi prst palc pomeni Gospodi Boga Očeta nebeškiga.

Ta drugi prst sinu Božjiga.

Ta tretji prst Sv. Duha, tu je ta Sveta Trojica, koker ta sama prava resnica, te isti vi oblubiti inu persežete, de jo vi očete lubiti skuzi vašo povedano pravo samo Bogu depadaječo resnico inu ne očete ništar zuper taisto resnico kaj kriviga povedati, ni za lubezni inu za sovraštva, ni za prijazni ali za mitov volo, tenveč de bode pravda in⁵⁸ resnica prov na dan postavljena v taki viži,⁵⁹ koker da tudi vi morete na sodni dan per tih živih inuj mrtveh od tiga ojstriga rihtarja, tiga Sinu Božjega, kateriga bi vi radi deležni bili, inuj ta iste resnice inu pravice z vsemi izvolenimi inu vso nebeško družino vekomaj uživati, to vse pomenijo teiste t(e)rije prstje.

Ta četrti prst pomeni tu mejhenu

55 V izvorniku pomotoma *uacho*.

56 V izvorniku pomotoma *pued*.

57 *Zašafati* = ukazati, zapovedati, iz nem. verschaffen.

58 V izvorniku pomotoma *ni*.

59 *Viža* = način, iz nem. Weise.

delli v katerim ie ta Dusha Skrita inu Shranena.

Ta Roka pak pomeni to nebesko Kralestuu, inu uso nebesko Drushino, Kateri uso resnizo poudo ta Sa ie Sturil inu perdrufhil htim boshym nebescim Vudam, Inu mo bode ta ista pouedana Resniza od Gospodi Boga guisnu Dobru plazhana, Kateri pak Kriuu persheshe, ima uerieti ali vedeti hperuimo De Se ie od te vezhne resnize alli prauize tu ie od Gospodi Boga inu use nebeske drushbe ali Suetnikou od Lozhil, taku per teh istih nikar le nima ta nar manshi dellesh Jemetti, temutsh od neh vekomai od lotshen, inu na dna tiga pakla pahnan biti tudi tankai, Ker uso Kriuizo inu lusche terdio uto vezhnu ferderbane priti, tega nekuli Khonza ni temuz veden teh Sob Scripaine ima iemeti, na bodete use na uashe uboge Dushize Spomiflili usak tri persti gori usignil, inu fa mano Taku Govorili.

Jest N. perseshem per tem Jemeni Gospodi Boga, inu te Sute Trojze, de iest hozhem te prae Boshye Resnize, Kar ie meni uedezhe, inu Bodem Sa nih uprashan, pouedati inu Kar ie meni nauedezhe, Samouzhati, ni fa obeno mitto danu, Sourashtua, ali Sa lubesne uolo, Koker meni bog Pomagai na Moi posledni Dan, Kadar Se bode moia dusha od tega Telefsa Lozhila Amen.

telo/telu,⁶⁰ v katerim je ta duša skrita inu shranena.

Ta roka pak pomeni to nebeško kraljestvu inu vso nebeško družino, kateri vso resnico povdo, ta sa je sturil inu perdrufžil h tim Božjim nebeškim vudam,⁶¹ inu mu bode ta ista povedana resnica od Gospodi Boga gvišnu dobrou plačana, kateri pak krivu perseže, ima verjeti ali vedeti h prvimo, de se je od te večne resnice ali pravice, tu je od Gospodi Boga inu vse nebeške družbe ali svetnikov odločil, taku per teh istih nikar le nima ta narmanši delež jemeti, temuč od neh vekomaj odločen, inu na dna tiga pakla pahnan biti tudi tankaj, ker vso krivico inu luže trdjo v to večnu ferderbane⁶² priti, tega nekuli konca ni, temuč veden teh zob škripajne ima jemeti, na bodete vse na vaše uboge dušice spomislili vsak tri prsti gori vzi- gnil inu za mano taku govorili.

Jest N. persežem per tem jemeni Gospodi Boga, inu te Svete Trojice, de jest hočem te prave Božje resnice, kar je meni vedeče, inu bodem za nih vprašan, povedati inu kar je meni na vedeče, zamoučati, ni za obeno mito danu, sovraštva ali za lubezni volo, koker meni Bog pomagaj na moj posledni dan, kadar se bode moja duša od tega telesa ločila. Amen.

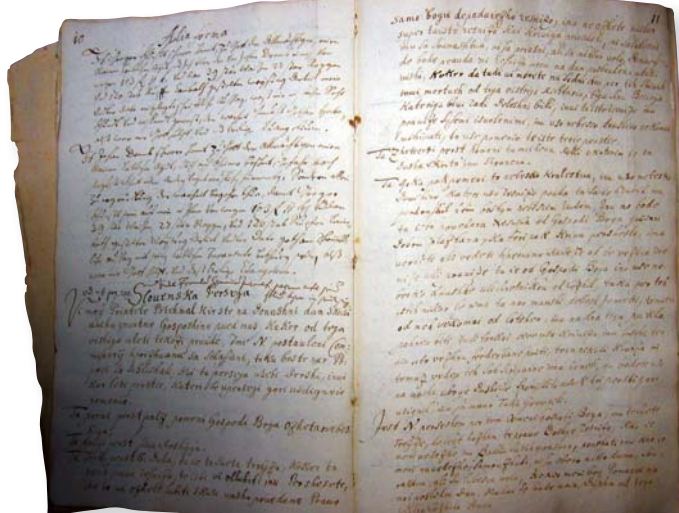
60 V izvorniku pomotoma *delli*.

61 Udom.

62 *Ferderbane* = poguba, pogubljenje, iz nem. Verderbnis.

Besedilo je bilo vsekakor **namenjeno ljudem brez znanja nemščine**. Iz nagovora jasno izhajajo, da gre za podložnike, ki jih je njihovo zemljiško gospodarstvo poslalo k pričanju: »Vi, moji prijatelje, kir ste /.../ skuzi vašo gruntno gosposhino /.../ h pričvanju zašafani«. Pričanje je potekalo pred komisarji, imenovanimi za vodenje pravnega postopka: »pred nas koker od tega višiga v le-ti tekoči pravde (Ime N.) postavljeni komisarji«. Ti so pričam najprej predstavili vse potrebne okoliščine in pravne posledice prisežnega dejanja, zato so v prvi osebi. Zaradi napačne rabe sklona se na prvi pogled sicer zdi, kot da so prisežniki enako kakor komisarji, vendar pa bi bilo to v popolnem neskladju s sobesedilom. Do rabe imenovalnika (»postavljeni komisarji«) namesto tožilnika (»postavljene komisarje«) je prišlo bodisi že v izvorniku s prevajanjem iz nemščine bodisi pri prepisovanju iz predloge. Enako napačno rabo sklona srečamo ob koncu poduka: »vsak tri prsti gori vzignil«. Da obrazec ni bil zapisan v knjigo neposredno kot prevod iz nemške predloge, pa potrjujejo očitni prepisovalski spodrsjlaji: *uacho* za svojilni zaimek vašo, *pued* za predlog pred in *delli* za telo ali telu.

Navajanje svojilnega zaimka vaš – »skuzi vašo gruntno gosposhino« – ne pomeni nujno, da komisarji niso bili uradniki istega zemljiškega gospodarstva, ki so mu pripadali prisežniki. Tudi navedba »od tega višiga v le-ti tekoči pravdi postavljeni komisarji« morda ni izraz določenega specifičnega primera, temveč ustaljene prakse. Formulacija »Ime N.« je v prepisanem obrazcu nadomestila konkretno ime iz predloge in je pri nadaljnji uporabi obrazca rezervirana za vsakokratno poimenovanje pravnih zadev oziroma oseb, ki v njej sodelujejo: npr. tekoča pravda o tej osebi ali tej stvari. Osrednja vsebina obrazca je standardna za vse vrste sodnih priseg: prisežnik je bil z njo natančno poučen o pomenu prisege z nazorno razlago, kaj simbolizira vsak posamezni prst na roki, s katero prisega, in

Prvo slovensko besedilo »Slouenska Persega«, pag. I/10. (hrani Arhiv Republike Slovenije)

kakšne so ob morebitni krivi prisegi posledice za njegovo dušo. Temu sledi drugi del, kratek prisežni obrazec v prvi osebi, da bo prisežnik na zastavljena vprašanja odgovarjal samo z resnico in molčal o tem, česar ne ve.

Oglejmo si še nekaj **pravopisnih in jezikovnih značilnosti** besedila. Črkopis besedila jasno kaže vplive slovenske knjižne norme. Ti so še posebej opazni pri rabi dvočrkja *zh* za šumnik [č]. Sicer srečujemo tudi zapisa z (*tekozi, Denuez*) in *tsh* (*temutsh, lotshen*). Glede na dobo nastanka ni mogoče pričakovati razlikovanja pri pisanju drugih dveh šumnikov, ki ju največkrat ponazarja isti sestavljeni grafem *sh*. Fonem [š] je poleg tega zapisan še kot nemški *sch* (*Schaffani, Schlishali*), v kombinaciji s fonemoma *k* in *t* pa tudi kot *s* (*nebes=Kiga, nistar, nebesco, nebesko*). Šumnik [ž] je pisan najbolj dosledno, praviloma kot *sh*, a tudi kot *s* (*Bosiega*) in *sch* (*lusche*). Pri sičnikih je najdoslednejše pisanje grafema *z* za glas [c] (*trožza*), [s] in [z] pa sta največkrat zapisana enako, kot *s* (*Skusi*), a tudi kot *f* (*linu, Sulemi, la obeno*), *s* pa še podvojeno kot *fs* (Refsniza).

V zvezi z jezikovnimi značilnostmi gre najprej poudariti, da je besedilo prevod iz nemške predloge; na to kaže že njegova skladnja. Vokalna redukcija *palc* pri samostalniku *palec* kaže na nastanek prevoda v 17. stoletju, čeprav ni izključeno, da je navedeni primer šele redakcija zadnjega prepisovalca. Tudi mešanje dolenskih prvin z gorenjskimi je zelo verjetno posledica prepisovalskega posega. Dolenjski, tedanji knjižni, elementi so v takem primeru starejši, saj jih je več kot gorenjskih, npr. *skuzi, tu, zuper, ojstriga, inuj, mejhenu, gvišnu, dobru, škripajne, taku, vudam*. Sekundarni gorenjski, bodisi delo Janeza Jurija Raspa bodisi že koga pred njim, so manj številni: *h pričvanu, Bog, koker, shranena, ferderbane, mrtveh*. Za dolensko-gorenjsko mešanico kot posledico prepisovalske redakcije pa gre verjetno pri besedni zvezi *nebeško kralestvu*.

V knjigi je raztresenih še nekaj zvrstno podobnih besedil. Nanje je Rasp mlajši pozneje opozoril s kazalkami (*vide*), s katerimi je povezal sorodna besedila. Tako kazalka pri prvem slovenskem besedilu opozarja na tretje (pag. I/249–250) in obratno, pri obeh pa najdemo tudi kazalko na nemški prisežni obrazec, zapisan na prvih, neoštevilčenih straneh knjige: »Aÿdtschwur Teutsch« (poznejša arhivska pagina 2a).⁶³ Kazalka pri tem obrazcu edina opozarja na vsa tri sorodna besedila v knjigi, tj. na obe slovenski in na nemški obrazec za krivoprisežnike, zapisan skoraj na začetku knjige (pag. I/8–9) malo pred prvim slovenskim besedilom. Vsa štiri besedila, dve slovenski in dve nemški, se med seboj po vsebini nekoliko razlikujejo in drugo drugemu niso mogli biti predloga. Razlikujejo se tudi od nemškega poduka prisežnikom na posebni poli ob koncu knjige (pag. II/176), na kateri je zapisanih enajst slovenskih priseg.⁶⁴

63 Pri prvem slovenskem besedilu (pag. I/10) se kazalka glasi: »Vide Formulam Germanicam Juramenti pagina ante primum folium supra in principiis«. Kazalka pri tretjem besedilu (pag. I/249) pravi: »Vide die teütsche Formulam des Aÿdtschwurs auf paginam primam.«

64 Pri tem besedilu ni kazalke, ker je celotna pola nastala pozneje, morda celo že po smrti Maksimilijana Leopolda Raspa.

Pomen Raspove knjige in njenega najstarejšega besedila

Raspova knjiga obrazcev vsebuje značilne zvrsti pisane uradovalne slovenice 17. in prve polovice 18. stoletja, ki je bila v tej dobi sicer domala v celoti namenjena samo ustni rabi. Posebnost knjige je predvsem ta, da srečamo na enem mestu veliko zvrstno raznolikost besedil, upošteva seveda, kako maloštevilna so bila v tem času slovenska uradovalna besedila.

Mesto pravnega poduka, zapisanega najverjetneje v Škofji Loki – blizu samega začetka knjige – priča, v katerih primerih je slovenščina v uradovalni sferi še najpogosteje prišla do veljave. Pomen same knjige obrazcev pa lahko merimo tudi po tem, da poznamo med sorodnimi zgodnjenovoveškimi ohranjenimi knjigami uradnih formularjev samo dve, ki vsebujeta slovenska besedila. Prva je t. i. Laybasserjeva rokopisna zbirka uradnika ljubljanskega stolnega kapitlja Hansa Laybasserja, ki so jo vodili od leta 1641 vsaj do leta 1665.⁶⁵ V njej sta zapis slovenskega prevoda gorskih bukev iz leta 1646⁶⁶ in nedatirani torzo slovenskega prisežnega obrazca.⁶⁷ Z Raspovo knjigo jo lahko primerjamo po obsegu slovenskih besedil, nikakor pa ne tudi po raznovrstnosti, saj vsebuje samo dvoje zvrsti: normativno besedilo (zakon) in del promisornega prisežnega obrazca o pričanju resnice. Druga tovrstna knjiga je nastala v koroškem Pliberku v drugi polovici 17. stoletja in vsebuje dve slovenski dvodelni promisorni prisegi za priče.⁶⁸

Raspova knjiga, nasprotno, zvesto odslikava stanje zgodnjenovoveške pisane uradovalne slovenščine. Reprezentativno je namreč zastopana večina zvrsti zapisov, ki so v slovenskem jeziku sploh nastajale, namenjene skoraj izključno le javni ustni rabi, tj. priseganju in razglašanju. Kot takšna je knjiga zelo indikativen izraz skromne zastopanosti pisane slovenščine tako glede na zvrstnost kot količino v poplavi nemških in latinskih dokumentov.

Pomen najstarejšega slovenskega besedila v knjigi, katerega nastanek povežemo s Škofjo Loko, je predvsem v njegovi starosti, saj poznamo iz časa pred 18. stoletjem zelo malo slovenskih uradovalnih besedil. V škofjeloškem prostoru je kot uradovalni zapis po starosti na petem mestu. Njegova predloga bi bila verjetno težko starejša od najstarejšega znanega škofjeloškega uradovalnega dokumenta – protireformacijskega razglasa iz leta 1590, lahko pa bi nastala pred tremi zapisi iz prve polovice 17. stoletja – dvema promisornim prisegama škofjeloških podložnikov freisinškemu škofu (1615 in po 1618) in kratko sodno prisego (1627).⁶⁹ Njeno odkritje pomeni pomembno obogatitev sicer precej široke palete

65 O knjigi: Dolenc, Ljubljanska rokopisna, str. 24–29, 101–106, 195–199, 285–289. Prim. tudi: Kambič, *Recepcija*, str. 104–112.

66 Objava: Dolenc, Ljubljanska rokopisna, str. 199, 285–289.

67 Objava: Dolenc, Nekoliko uradnih, str. 109–110.

68 Domej, Pliberška prisega, str. 256–257.

69 Objava promisornih priseg podložnikov: M. Kos, Slovenske prisega, str. 72–73. Objava sodne prisega : F. Kos, Prisega, str. 704.

zgodnjenovoveških uradovlnih besedil v slovenskem jeziku, ki so jih zapisali ali uporabljali na Škofjeloškem.

VIRI:

Arhiv Republike Slovenije (ARS):

Akcesijska knjiga 1945–1974.

AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko: šk. 522, 528, 539, 544.

AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko: št. 5, 6.

AS 721, Gospostvo Bled: knj. 37, 41, 49, 50.

AS 730, Gospostvo Dol: knj. 5, fasc. 138.

AS 1073, Zbirka rokopisov: 219r, I–101r, I–109r, Popis Zbirke rokopisov.

AS 1075, Zbirka rodovnikov: št. 208.

Nadškofijski arhiv Ljubljana (NŠAL):

ŠAL, Škofijski protokoli: fasc. 10.

ŽA Kamnik: Razne knjige, fasc. 7.

ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj: indeksa rojstnih matičnih knjig 1621–1653 in 1653–1692, rojstna matična knjiga 1638–1643, poročna matična knjiga 1651–1682, mrliška matična knjiga 1658–1735.

ŽA Stara Loka: indeks rojstnih matičnih knjig 1613–1790, indeks mrliških matičnih knjig 1678–1789.

ŽA Škofja Loka: rojstni matični knjigi 1623–1634 in 1673–1683, indeks rojstnih matičnih knjig 1623–1736.

Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL):

ZAL LJU 505, Rokopisne knjige, Cod. XXIII, št. 49.

LITERATURA:

Blaznik, Pavle: Slovenica v arhivalijah freisinškega loškega gospostva. V: *Loški razgledi XVIII* (1971), str. 74–79.

Blaznik, Pavle: *Škofja Loka in loško gospostvo (973–1803)*. Škofja Loka: Muzejsko društvo, 1973.

Dolenc, Metod: Ljubljanska rokopisna zbirka pravnih obrazcev in predpisov izza tridesetletne vojne. V: *Kronika slovenskih mest II* (1935), str. 24–29, 101–110, 195–199, 285–289.

Dolenc, Metod: Nekoliko uradnih spisov s slovenskimi jezikovnimi drobtinami iz 18. stoletja. V: *Časopis za zgodovino in narodopisje XXVI* (1931), str. 101–110.

Domej, Teodor: Pliberska prisega iz druge polovice 17. stoletja. V: *Jezik in slovstvo XIX* (1973/74), str. 255–257.

Fabjančič, Vladislav: *Zgodovina ljubljanskih sodnikov in županov 1269–1820. 3. zvezek. Župani in sodniki 1605–1650* (Gradivo in razprave 28). Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2005.

Golec, Boris: Ljubljansko škofijsko gospostvo (Pfalz) – zakladnica slovenskih sodnih priseg (1752–1811). V: *Arhivi* 28 (2005), št. 2, str. 239–312.

- Golec, Boris: *Mestna prisežna besedila v slovenskem jeziku do začetka 19. stoletja*. Ljubljana: Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, 2009 (Elektronske znanstvenokritične izdaje slovenskega slovstva: EZISS), elektronski dostop: <http://nl.ijs.si/e-zrc/prisege/>.
- Golec, Boris: Raspova knjiga obrazcev – mala zakladnica uradovalne slovenščine 17. in prve polovice 18. stoletja. V: *Arhivi 31* (2008), str. 63–96.
- Kambič, Marko: *Recepcija rimskega dednega prava na Slovenskem s posebnim ozirom na dedni red Karla VI*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2007.
- Kemperl, Metoda: Maksimilijan Leopold Rasp in vsebina poslikave v prezbiteriju župnijske cerkve v Kamniku. V: *Zbornik za umetnostno zgodovino. Nova vrsta 30/31* (1995/1996), str. 83–101.
- Kidrič, France.: Opombe k protiref. (karol.) dobi v zgodovini slovenskega pismenstva. V: *Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino III* (1921–22), str. 73–133.
- Kos, Franc.: Prisega iz leta 1627. V: *Ljubljanski zvon* 11 (1891), str. 704.
- Kos, Milko: Slovenske prisege loških in blejskih podložnikov iz prve polovice 17. stoletja. V: *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo* 22 (1941), str. 71–74.
- Košir, Matevž: Prisege v slovenščini. V: *Arhivi XV* (1992), str. 6–11.
- Oblak, Vatroslav: Trije slovenski rokopisi iz prve polovice XVII. stoletja. V: *Letopis Matice slovenske za leto 1887*. Ljubljana: Matica slovenska, 1887, str. 259–315.
- Ogris, Alfred: Slovenica v Koroškem deželnem arhivu. Prispevek v počastitev 100. obletnice Koroškega deželnega arhiva in mednarodnega sodelovanja med sosednjima arhivoma. V: *Arhivi XXVII* (2004), št. 2, str. 295–306.
- Ribnikar, Peter: *Slovenske podložniške prisege patrimonialnega sodišča Bled*. Ljubljana: Partizanska knjiga, 1976.
- SBL III = Slovenski biografski leksikon. Tretja knjiga. Raab–Švikaršič*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1960–1971.
- Schiviz von Schivizhoffen, Ludwig: *Der Adel in den Matriken des Herzogtums Krain*. Görz: Selbstverlag, 1905.
- Simonič, Fr.: Prisege Ljubljanskega mesta. V: *Letopis Matice slovenske za leto 1884*. Ljubljana: Matica slovenska, 1884, str. 196–220.
- Smole, Majda: *Graščine na nekdanjem Kranjskem*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1982.
- Šega, Judita – Golec, Boris: Münchenska zakladna najdba – škofjeloški slovenski razglas iz leta 1590. V: *Loški razgledi 55* (2008), str. 173–190.

Summary

Slovene official text from the second half of the 17th century

Among 14 Slovene official texts in Rasp's manuscript book of forms the oldest is the only one from the second half of the 17th century, probably written in Škofja Loka and certainly used there. Rasp's manuscript book of forms was intended as a sample for composing similar documents. It is named after two members of the Carniolan noble family Rasp. The father, Janez Jurij, a small landowner and estate official, started the book, but the majority of entries were contributed by the son, the widely educated parish priest, Maksimilijan Leopold Rasp. The book was created over a time span that can be delineated as not earlier than 1654 and the end not after 1739. The established localities in which entries were made in the book are Škofja Loka and Kamnik. The book contains five different types of official documents and faithfully depicts the state of the written official Slovene language in Early Modern Times. The majority of types of records that were created at all in the Slovene language and which were intended exclusively for public oral use, i.e. in taking oaths and proclamations, are in fact represented.

The first Slovene manuscript, probably created in Škofja Loka, is the longest of that kind and consists of two complementary parts: a longer "lesson" to those taking an oath, with a mandatory warning about perdition for false swearing, and a shorter form of oath in the first person, by which a person giving testimony under oath swears to tell the truth. The first entry can be dated with great probability to the time when the book was started, i.e., after 1654. The text is a translation from a German original; it reveals a vocal reduction and a mixture of Dolenjska (Lower Carniola) dialect originals with Gorenjska (Upper Carniola) and is very probably a result of transcription. The importance of the text lies mainly in its age, since very few Slovene official documents from before the 18th century are known.